

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 10 (117) жовтень 2014

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з педагогічних наук
(підстава: Постанова ВАК України №1-05/5 від 06.07.2010 р.)

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано в Міністерстві юстиції України.
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ №12270–1154 ПР від 05.02.2007 р.

ISSN 2308-4634 Журнал 5 червня 2013 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань
(ISSN International Centre, м. Париж).

3 червня 2013 року журнал співпрацює з Академією Полонійною у Ченстохові, Польща.

Головний редактор

Мирон ВАЧЕВСЬКИЙ, д.пед.н., професор, академік АН ВО України,
член Національної спілки журналістів України

Заст. головного редактора

Наталія ПРИМАЧЕНКО, к.пед.н., член Національної спілки журналістів України

Редакційна колегія:

Надія СКОТНА, д.філос.н., професор

Василь МАДЗИГОН, д.пед.н., професор, академік НАПН України,
член Національної спілки журналістів України

Анджей КРИНЬСЬКІ, кс. прелат, проф. др. (Польща), академік АН ВО України

Станіслав ЛУПНІСЬКІ, кс., проф. др. (Польща), академік АН ВО України
член Національної спілки журналістів України

Микола ДУБИНА, д.філол.н., професор, академік АН ВО України

Олег ПАДАЛКА, д.пед.н., професор, академік АН ВО України

Олег ТОПУЗОВ, д.пед.н., професор, член Національної спілки журналістів України

Микола ЄВТУХ, д.пед.н., професор, академік НАПН України

Микола КОРЕЦЬ, д.пед.н., професор, академік АН ВО України,
член Національної спілки журналістів України

Марія ЧЕПІЛЬ, д.пед.н., професор

Мирослав САВЧИН, д.психол.н., професор

Микола ЗИМОМРЯ, д.філол.н., професор

Іван МИХАСЮК, д.е.н., професор, академік

Олександр ШПАК, д.пед.н., професор, академік, АН ВО України
член Національної спілки журналістів України

Лоск КШИШТОФ, д.пед.н., професор, Польща

Іван ВАСИЛИКІВ, член Національної спілки журналістів України

Адреса редакції: Україна, 82100, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел., (068) 502-45-49; 8 (03244) 76-111; E-mail: vachevsky@meta.ua

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол №14 від 29.09.2014 р.)

Посилання на публікації "Молодь і ринок" обов'язкові

Редакція приймає замовлення на випуск тематичного номера або окремого розділу за кошти замовника

Редакція приймає замовлення на розміщення реклами.

Редакція розглядає рукописи, подані в першому примірнику машинопису.

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції. Рукописи авторам не повертаються.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Підписано до друку 15.10.2014 р. Ум. друк. арк. 18,9.

Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8. Гарнітура Times New Roman.

Віддруковано у поліграфічній фірмі "КОЛО"

Свідоцтво АО № 450488 від 06.08.1999 р.

82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Бориславська, 8

тел.: (03244) 2-90-60

© Молодь і ринок, 2014

Молодь і ринок

№10 (117) жовтень 2014

ЗМІСТ

Інна Шоробура Університетська географічна наука як передумова розвитку шкільної географічної освіти в Україні.....	6
Ольга Кобрій Ідея гуманізації змісту педагогічних дисциплін у сучасних ВНЗ України.....	10
Andrzej Kryński Niewydolność systemu społecznego jako przyczyna ubóstwa materialnego i kulturowego.....	14
Надія Ашиток Гуманістична парадигма в умовах кризових явищ в освіті.....	19
Алла Соколова Актуалізація проблем формування дитячої хорової культури в методичних працях представників музично-педагогічної думки 20 – 80-х років ХХ ст.....	24
Jadwiga Uchyla-Zroski Muzyka mową dźwięków i ciszy.....	29
Людомир Філоненко, Олександра Німилович Музично-педагогічне мистецтво в житті і творчості Святослава Процика (До 70-річчя від дня народження).....	34
Емілія Костишин Духовна криза суспільства як проблема освітнього простору.....	40
Ліана Бурчак, Станіслав Бурчак Ефективні шляхи підготовки вчителя-дослідника у вищій школі.....	45
Наталія Зайченко Зміст соціально-педагогічної діяльності соціальних служб в Іспанії.....	50
Юлія Возна Значення та роль практичної складової у системі соціальної освіти за рубежом.....	56
Валентина Цина Моделювання процесу формування особистісно професійної зрілості майбутніх педагогів в умовах ВНЗ.....	61
Лариса Беземчук Структура підготовки майбутнього викладача музичного мистецтва до професійної діяльності в умовах ВНЗ.....	66
Оксана Васильєва Хорове мистецтво у гімназіях Харкова кінця ХІХ – початку ХХ ст.....	70
Інга Галатир Теоретичний аналіз поняття соціально-педагогічний супровід роботи з молоддю загальноосвітніх та вищих навчальних закладів інклюзивної орієнтації.....	74
Росіна Гуцал Розквіт українського національного мистецтва м. Кам'янець-Подільського в контексті історичних та культурних подій 1918 – 1920 рр.....	78
Андрій Григорович, Ольга Заяць, Мар'яна Гладкевич Аналіз проблематики розвитку креативних здібностей у процесі позакласної роботи.....	83

УДК 78.087.681(477)“19”

Алла Соколова, доктор педагогічних наук, доцент кафедри теорії та методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителів Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ
В МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДУМКИ 20 – 80-Х РОКІВ ХХ СТ.**

У статті проаналізовано зміст методичних праць відомих науковців і вчителів-музикантів з формування дитячої хорової культури, що набули поширення у 20-80 роки ХХ ст. Розглянуто низку проблем, які не втратили своєї актуальності в умовах розвитку сучасної вітчизняної мистецької освіти.

Ключові слова: хоровий спів, дитяча хорова культура, методичні посібники, вокально-хорові навички.
Літ. 15.

Алла Соколова, доктор педагогических наук, доцент кафедры теории и методики художественного образования и дирижерско-хоровой подготовки учителя Харьковского национального педагогического университета имени Г.С. Сковороды

**АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ДИТЯЧОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ
В МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЯХ ПРЕДСТАВНИКІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ДУМКИ 20 – 80-Х РОКІВ ХХ СТ.**

В статье проанализировано содержание методических пособий известных ученых и учителей-музыкантов, которые широко использовались в практике отечественного музыкального воспитания по формированию хоровой культуры школьников и способствовали повышению ее уровня в 20 – 80 годы ХХ в. Рассмотрен ряд проблем, поднимаемых в работах вышеуказанных авторов и не утративших своей актуальности в условиях развития современного музыкального образования Украины.

Ключевые слова: хоровое пение, детская хоровая культура, методические пособия, вокально-хоровые навыки.

*Alla Sokolova, Ph.D. (Pedagogy) Docent of
Theory and Methods of Arts Education and Conducting and Choral Training of a Teacher Department
Kharkiv National Pedagogical University by H. Skovoroda*

**ACTUALIZATION OF A PROBLEM OF FORMATION OF CHILDREN'S CHORAL
CULTURE IN THE METHODOICAL WORKS OF REPRESENTATIVES OF MUSICAL
AND PEDAGOGICAL IDEAS IN 20 – 80 YEARS OF THE 20TH CENTURY**

The study of far of the scientific works and publications, sanctified to the questions of providing of process of educating of schoolchildren to the choral singing, forming of child's choral culture, testifies to their insufficient research. In this connection, in the article analyzes the content of methodical manuals of well-known scientists and teachers-musicians (N. Leontovich, I. Levidov, S. Maximov, A. Ravvinov, A. Serheev, V. Sokolov, H. Struve and other), which are widely used in practice national musical education on the formation of children's choral culture and helped to raise its level in the 20 – 80 years of the twentieth century. The row of the problems lifted in works of afore-named authors and not losing the actuality in the conditions of development of modern musical formation of Ukraine is considered.

Keywords: choir, children's choir culture, methodical manuals, vocal and choral skills.

Постановка проблеми. Становлення України – незалежної й демократичної держави відбувається сьогодні вкрай дуже важко і потребує не тільки консолідації й об'єднання всього суспільства, а й наполегливої роботи кожного громадянина у своїй професійній площині. У зв'язку з цим, серед завдань, що постали перед вітчизняною системою освіти й педагогічною громадськістю, першочергове

місце, на наш погляд, посідає виховання у молодого покоління згуртованості, почуття єдності й колективної національної свідомості. На пріоритетності формування особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу, необхідності забезпечення відповідності змісту і якості виховання актуальним проблемам та перспективам розвитку особистості, суспільства, держави наголошується у

“Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року” (2013) [8].

Дієвим засобом формування вищеокреслених якостей в усі історичні часи виступав хоровий спів – найглибинніше начало життєдіяльності українського народу, його генетично невичерпне джерело. Творче самовираження, формування особистості та її всебічний розвиток під час колективної співпраці у процесі хорового співу сприяли і завжди сприятимуть духовному об’єднанню співаків, вихованню гуманної й толерантної поведінки, поваги один до одного.

Підвищення ролі хорової культури в процесах демократизації суспільства, формування у школярів почуття національної єдності й свідомості, любові до своєї Батьківщини вимагає від науковців і вчителів-практиків розробки нових та вдосконалення традиційних методів формування дитячої хорової культури, методичного забезпечення цього процесу. Вирішенню означених завдань, окресленню подальших перспектив розвитку дитячої хорової культури й створенню нових концептуальних методичних посібників на основі сучасних інноваційних проєктів сприятиме вивчення й критичне переосмислення кращих надбань минулого у даній площині.

Аналіз основних досліджень і публікацій з обраної проблематики свідчить, що питання розвитку теоретичних ідей щодо хорового співу як обов’язкового навчального предмета та дієвого засобу виховання розглядали Б. Асаф’єв, Я. Полфьоров, В. Шацька, Б. Яворський та інші.

Розробкою методичних засад проведення уроків музики й навчання співу займалися Ю. Алієв, О. Апраксіна, Е. Гембицька, Д. Кабалевський, І. Пономарьков, О. Раввінов, М. Румер, з урахуванням тенденцій розвитку сучасної педагогічної науки – В. Доронюк, Л. Масол, О. Ростовський, П. Халабузар та інші.

Предметом уваги таких вчених як Б. Брилін, О. Грисюк, А. Калениченко, О. Михайличенко, Л. Хлебнікова, М. Чепіль було виявлення впливу хорового мистецтва на загальний і музично-естетичний розвиток дітей у позакласній й позашкільній роботі.

Проблеми історії розвитку дитячого хорового виховання знайшли висвітлення в роботах Ю. Алієва, О. Апраксіної, С. Горбенка. Ґрунтовному аналізу теорії та практики формування дитячої хорової культури у Східній Україні (20 – 80 роки ХХ ст.) присвячено дослідження А. Соколової.

Аналіз методичних праць видатних представників музично-педагогічної думки

М. Леонтовича й К. Стеценка надано в спільній праці О. Михайличенка О. Ростовського, О. Рудницької та інших “Мистецька освіта в Україні: теорія і практика” (2010) та окремих статтях (М. Букач, І. Цюряк, Л. Ятло та інші).

Можна зазначити, що проблема опанування учнями хорового співу та методичного забезпечення даного процесу викликає певний інтерес науковців. Водночас слід зауважити, що дослідження змісту методичного забезпечення формування дитячої хорової культури не отримало системного характеру.

Мета наукового пошуку полягає в аналізі методичних праць представників музично-педагогічної думки 20 – 80-х років ХХ ст. та з’ясуванні їх значення для розвитку сучасної дитячої хорової культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі вивчення навчально-методичної літератури, яка вийшла друком та отримала найбільше практичне застосування у 20 – 80-х рр. ХХ ст. можна стверджувати, що одними з перших вітчизняних методичних посібників з теорії й методики формування дитячої хорової культури були “Початковий курс навчання дітей нотного співу” (1918) К. Стеценка й “Практичний курс навчання співу в середніх школах України (з музичними ілюстраціями)” (1920) М. Леонтовича, які явилися результатом багаторічної наполегливої праці композиторів – педагогів.

“Практичний курс навчання співу в середніх школах України (з музичними ілюстраціями)” М. Леонтовича (праця, що побачила світ у 1989 році) побудовано на тренувальних вправах для співу, поясненні основних розділів елементарної теорії музики й репертуару для хорового співу. Дидактичний матеріал розміщено у строгій методичній послідовності – від простого до складного, з включенням самостійних завдань для учнів, спрямованих на розвиток індивідуальної творчості.

Вважаючи спів з нот найбільш ефективним методом, педагог досить докладно, на основі легких зразків українських пісень пропонує вчителям знайомити дітей з основами музичної грамоти, враховуючи індивідуальні особливості кожного [2].

Микола Дмитрович – першим з педагогів-методистів того часу намагався не тільки визначити причини виникнення у дітей нечистої інтонації, а й запропонував шляхи її усунення. В роботі ним наголошувалося: по-перше, на правильному розташуванні учнів під час співу. М. Леонтович вважав, що брак розвинутого музичного слуху долався за умов правильного

розміщення дітей. Таких учнів, він рекомендував розташовувати на першому “ослоні” задля сприйняття ними чистого звучання пісні у виконанні більш здібних у музичному сенсі дітей, які повинні були сидіти позаду. По-друге, оволодінню чистою інтонацією, на його думку, сприяло широке використання спеціальних дофонаційні вправ. Митець зазначав, що саме відсутність в учнів навичок співацького дихання могла викликати фальшиву інтонацію.

Розглядаючи основи методики співу в початковій школі, перед кожними теоретичними вказівками, у своєму посібнику, педагог вміщує вправи з аналізу ритмічного й мелодичного боку пісень, які на його думку, значно полегшують оволодіння тією або іншою навичкою. Будучи прихильником побудови навчання і виховання дітей на підґрунті національного пісенного мистецтва, М. Леонтович складає шкільний репертуар з українських народних пісень. Одна частина їх була запозичена композитором з відомих на той час фольклорних збірок, інша являє собою його власні обробки пісень, записані ним від людей, переважно з Поділля [2].

Спілкування М. Леонтовича з учнями ґрунтувалось на гуманістичній основі та співтворчості. Він наполягав на створенні в колективі гуманних відносин і відзначав, що несміливість і боязкість, притаманні учням, зникають якщо дитина відчуває доброзичливі стосунки в колективі, бачить як її товариші не соромляться один одного, а вчитель, у разі не чистого співу, не докоряє їм і не сварить їх [2, 79].

Після постанови ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 р. “О перестройке литературно-художественных организаций” розробка методичних питань вокально-хорового навчання та виховання школярів, що майже була відсутня у 20-х роках ХХ ст., набуває значного розвитку. Це було зумовлено необхідністю ліквідування певних хиб, що виникли в наслідок:

а) підпорядкування шкільної освіти комплексно-проектній системі, яка заперечувала систематичність навчання, набуття учнями знань та навичок з хорового співу на основі кращих зразків народної та класичної музики, а головне завдання хорового співу вбачала у боротьбі за будівництво нового радянського побуту, суспільному обслуговуванні мистецьких заходів (концертні виступи у школах і парках, на заводах, фабриках, колгоспах тощо);

б) стрімкого поширення різноманітних форм дитячого хорового співу й відсутністю спрямованого, фахового керівництва, що призводило до масового псування дитячих голосів [14].

Проблеми формування дитячої хорової культури, починаючи з 30-х років ХХ ст., спираються на досягнення вокальної педагогіки й розробляються науковцями, педагогами-музикантами на основі наукових фонопедичних досліджень і врахування фізіологічних особливостей розвитку дитячого голосового апарату. Автори посібників В. Багадуров, І. Левідов, І. Пономарьков, О. Сергеев та інші, ґрунтуючись на результатах вивчення природи дитячого голосу, надають значну теоретичну базу питанням вокально-хорового навчання й виховання, а пильна увага наукової та музично-педагогічної спільноти до охорони дитячих голосів дозволяє їм більш детально розглянути вокально-хорові навички й розкрити особливості їх формування.

Першими серед них є роботи І. Левідова “Детское пение и охрана голоса детей” (1935), “Вокальное воспитание детей” (1936), “Охрана и культура детского голоса” (1939), які на той час стали енциклопедією роботи з дитячими голосами та не втратили своєї актуальності й сьогодні. В них узагальнено результати вивчення дитячого голосового апарату та запропоновано шляхи підвищення рівня формування дитячої хорової культури. Серед них: знання вчителем фізіологічних основ розвитку дитячих голосів та методики вокально-хорової роботи; вокальна підготовка вчителя, володіння своїм голосом; надання учням знань охорони та гігієни голосу. Найбільш ефективними, він вважав, заняття по групах, які мали формуватися за не тільки віковими ознаками, а й за характером голосів, індивідуальними особливостям дітей і, навіть, характером їх обдарованості [3; 14].

Книга І. Пономарькова “Хоровий спів у школі” (1949) є найбільш методично довершеним посібником, у порівнянні з його попередніми роботами “Певческая работа в школе” (1935), “Хоровое пение в школе” (1946). У ній одне із завдань хорового співу автор вбачає у прищепленні дітям співацьких навичок. Позитивною ознакою посібника є звернення уваги вчителів на те, що співацькі навички являють собою струнку систему й повинні бути узгоджені між собою під час роботи, взаємно доповнювати та зумовлювати одна одну.

У роботі педагог розглядає теоретичні основи співацького голосоутворення (співацька постава, дихання тощо) та досягнення хорового звучання (стрій, ансамбль). Визначення ролі елементів музичної мови у створенні ансамблю дозволило йому одному з перших науковців виокремити такі його види: І. Ансамбль інтонаційний – (мелодичний – горизонтальний, гармонічний –

вертикальний, поліфонічний – мішаний); II. Ансамбль метроритмічний; III. Ансамбль динаміки; IV. Ансамбль темпу; V. Ансамбль тембру [10; 14].

Практичне значення для роботи вчителів того часу мало розкриття I. Пономарьковим методичних особливостей роботи над двоголоссям, співу без супроводу, методів розучування пісні, роботи у хоровому гуртку та надання приблизного репертуару для хорових гуртків дітей різного віку.

Першим посібником для вчителів співу загальноосвітніх шкіл, у якому знайшов висвітлення досвід систематизації, методичного та наукового обґрунтування головних методичних принципів виховання дитячого голосу стала робота О. Сергєєва “Воспитание детского голоса” (1950). Автор, використовуючи наукові дані щодо дитячого голосоутворення, методичні висновки досліджень фонетичної лабораторії Інституту художнього виховання, яка працювала над даною проблемою з 1946 р., й власний педагогічний досвід, уперше привів у систему розпорошені методичні принципи виховання дитячого голосу та додав до посібника багаточисленні нотні вправи й приклади художнього матеріалу, запозиченого з народної пісенної творчості, пісень різних композиторів [12; 14]. Посібник надавав учителям можливість від самого початку засвоїти методику навчання співу, яку науковець розглядав у безпосередньому зв’язку з художнім виконанням пісні й розкриттям учнями її художнього образу на основі його емоційного переживання.

Розвиток хорознавчої науки, розквіт дитячого хорового виконавства, поява яскравих вчителів-практиків і керівників дитячих хорових колективів у 60-ті роки ХХ ст. обумовили видання великої кількості методичних посібників для занять хоровим співом. Вивчення їх змісту свідчить про те, що у своїх розробках учені, методисти і вчителі-практики С. Максимов, К. Малініна, Д. Огороднов, О. Раввінов, В. Соколов, Г. Струве та інші спирались на досягнення таких наук, як фізіологія, психологія, педагогіка, акустика, морфологія, що надавало можливості винаходити більш ефективні шляхи формування дитячої хорової культури.

У зв’язку з новими завданнями освітньої системи набувають подальшого розвитку принципи тісного зв’язку навчання та виховання з життям. У посібниках “Хоровое пение в школе” [5], “Работа с хором” [13], “Вокальное воспитание детей” [6], “Методика хорового співу в школі” [11], “Пение на уроках музики” [1], “Школьный хор” [15] вищеназвані автори відзначають залежність

рівня оволодіння учнями вокально-хоровими навичками від сприйняття й засвоєння змісту хорового твору та розуміння втілених у художніх образах типових життєвих явищ у їх співвідношеннях.

У методичних розробках провідним у формування дитячої хорової культури визнається принцип свідомості й активності. На конкретних прикладах доводиться, що ефективність вокально-хорової роботи залежить від того, наскільки учні усвідомлюють сутність завдання й засіб його виконання, розуміють зв’язок між володінням вокально-хоровими навичками та задачею розкриття змісту хорового твору у відповідній художній формі [4; 5; 9; 11; 13; 14; 15].

Важлива роль у формуванні дитячої хорової культури відводиться вокально-хоровим вправам, які визнаються ефективним засобом розвитку вокально-хорових і вокально-слухових навичок. Відповідно до свого розуміння їх сутності С. Максимов, Д. Огороднов, О. Раввінов надають методичні вказівки щодо використання тих чи інших вправ залежно від вікових особливостей голосового розвитку дітей і завдань, які ставляться на конкретному занятті [4; 5; 9; 11; 14]. Загальним для всіх посібників є визначення умов щодо використання вокально-хорових вправ: виокремлення завдання вправи, комплексність у роботі та художньо-емоційна насиченість. Конкретна постановка завдання й пояснення художньо-емоційного змісту твору сприяють усвідомленню дитиною процесу виконання вправи та досягненню позитивнішого результату.

Оволодіння елементами вокально-хорової техніки, робота над музичним твором у методичних посібниках 60 – 80-х років ХХ ст. розглядаються відповідно й підпорядковано до художнього образу пісні. Методичні вказівки авторів (С. Максимова, К. Малініної, Д. Огороднова, О. Раввінова, В. Соколова, Г. Струве) доводять думку, що подолання певних труднощів у вокально-хоровій роботі стає свідомою, активною, емоційною художньо-творчою діяльністю тільки за умови розуміння учнями художньої мети. Принцип єдності художніх і технічних завдань при підпорядкуванні технічного засвоєння твору художній меті визнається підґрунтям змісту та методики вокально-хорової роботи.

На значну розробку в методичних посібниках здобулися питання розучування пісні. Д. Огороднов, О. Раввінов, В. Соколов, Г. Струве ґрунтовно розглядають і методично пояснюють складові цього процесу, умовно поділяючи його на такі етапи: ознайомлення з піснею, засвоєння музичного й літературного тексту, робота над

технікою художнього виконання, завершальна художня обробка. У роботах педагогів методичні вказівки щодо розучування пісень подаються з урахуванням вікових особливостей розвитку школярів: молодшого, середнього й старшого віку (К. Малініна). Значна увага вчителів співів і керівників дитячих хорових колективів зосереджується на дотриманні у вокально-хоровій роботі принципу поєднання колективних занять з індивідуальним підходом до учнів.

У методичних посібниках [4; 5; 6; 9; 11; 13; 14; 15] значна роль у формуванні дитячої хорової культури відводиться співу а'cappella, який визнається вищою формою хорового виконавства. Автори, відзначаючи його складність, водночас підкреслюють необхідність його використання для ефективності виховання вокально-хорових навичок під час розспівування, розучування пісень як методу роботи над хоровими творами, написаними в супроводі інструмента. Спів без супроводу активізує музичні слухові уявлення учнів і процес усвідомлення дії, що виконується. Розробки, запропоновані в посібниках, підтверджують вплив співу а'cappella на виховання ладового відчуття, уваги до чистоти власної інтонації та навколишнього загального звучання, на досягнення узгодженості у співі.

Висновки. Аналіз праць представників музично-педагогічної думки 20–80-х років ХХ ст., вивчення їхніх поглядів і методичних напрацювань щодо формування дитячої хорової культури переконує в їх неперехідній актуальності.

Відомі науковці й вчителі-практики вже в означений період підкреслювали необхідність будівництва освітнього процесу на підґрунті гуманної взаємодії вчителя з кожним учнем і колективом в цілому, позитивності та оптимістичності оцінювання участі учнів у хоровому співі (М. Леонтович), із дотриманням особистісного підходу (І. Левідов, О. Сергєєв), на засадах безпосереднього зв'язку між розвитком вокально-хорових навичок, загальнокультурним зростанням дитини та глибоким сприйняттям й емоційним переживанням нею художнього образу якоснови розуміння оточуючої дійсності (С. Максимов, К. Малініна, Д. Огороднов, О. Раввінов, В. Соколов, Г. Струве).

1. Алиев Ю.Б. *Пение на уроках музыки: Метод. пособие для учителей нач. школы* / Ю.Б. Алиев. – М.: Просвещение, 1978. – 175 с., нот.

2. Леонтович М.Д. *Практичний курс навчання співу у середніх школах України / 3 педагогічної спадщини композитора. Упор.*

Л.О. Іванова / М.Д. Леонтович. – К.: Муз. Україна, 1989. – 136 с.

3. Левидов И.И. *Охрана и культура детского голоса* / И.И. Левидов. – М.-Л., 1939. – 112 с.

4. Максимов С.Е. *Начатки пения по нотам: Методическое пособие для учителей пения начальной школы. Справочная книга* / С.Е. Максимов. – М., 1961. – 80 с.

5. Максимов С.Е. *Хоровое пение в школе. Справочная книга* / С.Е. Максимов. – Л., 1961. – 144 с.

6. Малинина Е.М. *Вокальное воспитание детей* / Е.М. Малинина. – Л.: "Музыка", 1967. – 88 с.

7. *Мистецька освіта в Україні: теорія і практика* / О.П. Рудницька [та ін.]; заг. ред. О. Михайличенка, редактор Г. Ніколаї. – Суми: СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – 255 с.

8. *Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року.* – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

9. Огороднов Д. *Музыкально-певческое воспитание детей в общеобразовательной школе: Методическое пособие* / Д.Е. Огороднов. – К.: "Музична Україна", 1981. – 168 с.

10. Пономарьков И.П. *Хоровый спів у школі* / И.П. Пономарьков. – К.: "Рад. школа", 1949 – 80 с.

11. Раввінов О.Г. *Методика хорового співу в школі* / О.Г. Раввінов. – К.: "Музична Україна", 1971. – 124 с.

12. Сергеев А.А. *Воспитание детского голоса. Пособие для учителей пения общеобразовательных школ. Под ред проф. В.А. Багадурова* / А.А. Сергеев. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1950. – 112 с.

13. Соколов В.Г. *Работа с хором* / Владислав Геннадиевич Соколов. – М., 1964. – 152 с.

14. Соколова А.В. *Теорія та практика формування дитячої хорової культури у Східній Україні (20–80 роки ХХ ст.) дис... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки"* / А.В. Соколова. – Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2014. – 517 с.

15. Струве Г.А. *Школьный хор: Книга для учителей.* – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.: с нот. ил.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2014